

ERZİNCAN DEPREMLERİ ÜZERİNE DESTANLAR*

Doç. Dr. Ali Osman ÖZTÜRK

Erzincan Doğu Anadolu'da, dünyanın en aktif fay hatlarından biri üzerinde bulunan bir ilimiz. Tarihinde, birçok depremler yaşamış ve büyük yıkımlara uğramıştır. Örneğin, 27 Aralık 1939 depremi Erzincan'da 40 000 civarında insanın yaşamına mal olmuştur. Buna takiben büyük umutlarla yeniden inşa edilen şehir 13 Mart 1992 bir kez daha şiddetli sarsıntılar yaşamış ve onbeş saniye içinde tamamen harabeye dönmüştür: 653 insan ölmüş, 3850'ü yaralanmış, 29306 ev ve 1486 işyeri büyük hasara uğramıştır.

Bir deprem sonucu yerle bir olmanın Erzincan'ın kaderi olduğu inancı, halk arasında öyle derin izler bırakmıştır ki, bunu şairlerin destanlarında görmek mümkündür. Bu satırların yazarı, bu destanların halk tarafından da benimsendiğini tespit etmek imkânını bulmuştur. Eskişehir'de, Şubat 1997 tarihli bir hastahane ziyareti esnasında, Guravdan Köylü 71 yaşındaki Hamza Usu adında bir çiftçi, 9 yaşındayken bir plaktan öğrendiği şu türkü metnini okuyordu:

*Çoşkun Fırat'ın kahraman çocukları
Yigit Erzincanlılar
Acılar siner geçer,
Gözyaşı diner geçer,
Türkün yenilmez gücü,
Bunu da yener geçer*

*Erzincan ovası gışa kenar mı?
Garların üstünde ateş yanar mı?
Çene ditremeden diller anar mı?
Dün gerçektir, bugün yalan Erzincan.*

*Uluysor gene poyraz.
Bıçaktan keskin ayaz.
Garların arasında ölene kefin olmaz,
Yediden yetmişe gıyan Erzincan.*

*Bayguşlar gibi öttü şehir daşdı,
Kan kan kan.
Toprağı bir el dürttü.
Gözleri bağlı kurban,
Uykusunda verdi can.
Zavallı Erzincan.*

Ruhi Kara'nın hazırladığı **Erzincan'ın Göz Yaşları**'nda, ağırlıklı olarak geleneksel halk şiiri formunda yazılmış ve ağıt geleneğini anımsatan destan ve şiirler bir araya getirilmiş. Araştırmacı, önsözde, yerel basın sayesinde bu konuya yöneldiği ve bunun üzerine elyazması, sözlü derleme gibi kaynakları değerlendiren, ayrıca aşıklar tarafından gönderilen metinleri bir araya getirdiği hususunda kısa bilgiler veriyor. Esas itibarıyla yedi heceli mani ve onbir heceli koşma ölçüsünde yazılmış olan bu şiirlerin çoğunda, anlaşılacağı gibi "Erzincan" redifi ortak. Bunların yanında serbest ölçülü birkaç şiir de mevcuttur.

Çoğu metinleri, Bekir Sami Özsoy, Namık Aslan ve Bayram Durbilmez'in daha önce, aşıklardan sipariş yoluyla elde edip yayımladıkları destanlar oluşturuyor (*Destanlarla Erzincan*, Kayseri 1992).

Koleksiyonda 1992 depremi üzerine yazılmış 132 destan yanında (s. 5-188), ayrıca 1983 depremi üzerine 3 (s. 189-

196), 1939 depremi üzerine ise 35 destan (s. 197-255) bulunmaktadır. Destanlar bu düzende yer almaktadır.

“Destan” kavramı anonim olsun olmasın, bir olay anlatan şiir olup, avrupalı anlamdaki bir olay şiirinden, anlattığı olayın narratif, yani anlatıcı bir üslupta olmamasından ötürü ayrılır. Örnek vermek gerekirse, Ali Balım’ın *Destanlar ve Türküler* (Ankara 1957) adlı kitabında, bir olayı değil de, durumu anlatan metinler söz konusudur. Öyle ki, bir hedefe, sonuca giden insan aksiyonundan bahsedilemez. Bir Avrupa baladının aksine, aralarında bir çatışma gelişen olay kişileri, sahne ve söyleşme (diyalog) yoktur. bunlar daha çok, adı belli şairlerin yazdığı didaktik, duygusal şiirlerdir. Bu bağlamda Ali Balım’ın söz konusu kitabında yaptığı destan tanımı da pek kabul edilir görünmüyor; çünkü bu destanlarda bir olay (vak’a) değil, bilakis bir şairin bu olay üzerine düşünceleri, yakınlıkları vardır ki, bunu daha çok bir durum (hal) olarak nitelemek gerekir. Balım’ın yayımladığı 49 destan arasında, görece bir olayın geçtiği ancak üç örnek söz konusudur (bkz. destan no 1, 3, 20).

Ruhi Kara’nın yayımladığı destanlar da yukarıda anılan karakterde metinlerdir.

1939 depremi üzerine olan destanlar arasında NAZİM HİKMET (s. 222), OSMAN YÜKSEL SERDENGEÇTİ (s. 233) gibi ünlü şairlerin ve ÂŞIK VEYSEL ŞA-

TIROĞLU (s. 245), ÂŞIK MUDAMI (s. 199) ve TALİBİ ÇOŞKUN (s. 205) gibi aşıkların türünlerine de yer verilmiş. İlk ve son grup metinlerin ötüne, anlaşıldığı kadırıyla anonim olan birer ağıt metni konmuş (s. 4 und 196); bunu işlevsel buluyorum, çünkü yukarıda, Hamza Usu örneğinde olduğu gibi, bu tür metinler halk içinde kabul görmektedir.

Bir metin yayımı amaçlı bir kitap bir bibliyografya ile son buluyor. Erzincan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Yayınları dizisinin üçüncüsü olarak çıkan kitabın yayımcısı Ruhi Kara, daha önce **Erzincan Manileri** (Ankara 1994, 2. Baskı, IV+IV+159 s. = Eryaksan No: 1) ve **Erzincan Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma** (Ankara 1994, 2. Baskı, IV+VIII+147 s. İng. Özet. = Eryaksan No: 2) başlıklı bir kitap daha yayımlamıştı. Yazardan, tüm bu Erzincan yöresi halk edebiyatı örneklerini, diğer yayımlarla birlikte, belirli bir perspektiften metin analizi biçiminde değerlendirmesini ümit etmek isterim. O yöreyi tanıyan bir araştırmacı olarak sayın Kara’dan bunu beklemeye hakkımız olmalı. Kendisini kutluyor, çalışmalarının devamını diliyorum.

* KARA, RUHİ (Yay), **Erzincan’ın Göz Yaşları (Deprem Ağıt ve Destanları)**, Ankara 1994, 2. Baskı, 256 s. Resimli. (= Eryaksan No: 3)